היום נלמד בעזרת ה׳:

ערכין דף ב

☚ ׳ערכין׳ = אדם ׳המעריך׳ אדם, דהיינו שאומר ׳ערכי עלי׳ או ״ערך אדם פלוני עלי״, חייב לשלם את הסכום הקצוב בתורה בפרשת ערכין. הסכום קצוב לפי מין ולפי גיל (כגון מגיל חודש עד גיל חמש, ערכו של זכר הוא 5 שקלים וערכה של נקבה 3 שקלים). אבל הנודר להקדש את דמי חבירו דהיינו שאמר ׳דמי פלוני עלי׳, חייב לשלם את השווי של חבירו, והשווי נקבע על פי שמאות כמה שווה האדם פלוני להימכר כעבד בשוק.

משנה: הכל מעריכין ונערכין: כל אדם יכול ׳להעריך׳ אדם אחר (באמירה ׳ערך פלוני עלי׳), וכן יכול להיות ׳נערך׳ על ידי אדם (שיאמר אדם אחר עליו ׳ערך פלוני עלי׳). וכן כל אדם יכול ׳לנדור׳ דמי אדם אחר עליו (באמירה ׳דמי פלוני עלי׳), וכן יכול להיות ׳נידר׳ על ידי אדם (שיאמר אדם אחר עליו ׳דמי פלוני עלי׳). וכשאמרנו ׳כל אדם׳ היינו כהנים, לוים, וישראלים. וכן נשים ועבדים, למרות שכרגע אין להם כסף, הם צריכים לשלם כשתהיה להם האפשרות. והיינו כשתתגרש האשה מבעלה, או ישתחרר העבד ויהיה בן חורין.

טומטום ואנדרוגינוס נודרין ונידרין ומעריכין, אבל לא נערכין: לטומטום ואנדרוגינוס יש שווי בשוק, ולכן הם יכלים להיות ׳נידרים׳ על ידי אחרים. אבל הם לא יכולים להיות ׳נערכים׳ כי בפרשת ערכין כתוב שרק זכר ודאי ונקבה ודאית נערכין, ואילו טומטום ואנדרוגינוס הם ספק זכר ספק נקבה. (טומטום = עור מכסה את ערוותו. אנדרוגינוס = יש לו איבר מין גם של זכר וגם של נקבה).

חרש שוטה וקטן: נידרין ונערכין על ידי אחרים. אבל לא נודרין ולא מעריכין מפני שאין בהם דעת (והנדרים והערכין שלהם אינם חלים).

גמרא: הכל מעריכין לאתויי מאי? מה באה המילה ׳הכל׳ לרבות? והתשובה – לרבות קטן שהוא ׳מופלא סמוך לאיש׳ כלומר בגיל 12 שהוא סמוך לגיל 13 שאז

הוא יהיה 'איש'. ועכשיו בודקים אותו האם הוא יודע לשם מי הוא נדר או הקדיש, ואז הנדרים שלו חלים.

נערכין לאתויי מאי? המילה 'הכל' הולכת גם על נערכין ונודרין ונידרין. והגמרא ממשיכה לבאר מה היא באה לרבות לגבי נערכין? והתשובה – לרבות אדם מנוול ומוכה שחין שאין לו שווי בשוק (כי אף אחד לא מעוניין לקנות אותו), ובכל אופן יש לו ערך, כי הערך קצוב בתורה ואינו תלוי בשווי האמיתי שלו. והחידוש בזה, כי היה מקום לחשוב שבגלל שכתוב בפרשת ערכין "**נדר בערכך**" יש להקיש ערכין לנדרים, שרק מי שישנו 'בדמים' ישנו 'בערכין', אבל מנוול ומוכה שחין שאי אפשר לנדור את דמיו להקדש כי אין לו דמים, גם אי אפשר להעריך אותו. קמ"ל הפסוק "**נדר בערכך נפשות**" שכל שהוא נפש יש לו 'ערך' וניתן להעריך אותו.

שאלה: **נודרין לאתויי מאי?** מה באנו לרבות ב'הכל נודרין'? תשובה: **נידרין איצטריך ליה:** אגב 'הכל נידרין'. קושיא: **נידרין לאתויי מאי?** אבל ב'הכל נידרין' מה באנו לרבות? אם לרבות טומטום ואנדרוגינוס שהם נידרין, הרי זה כתוב במפורש במשנה! ואם לרבות חרש שוטה וקטן שהם נידרין, גם זה כתוב במפורש במשנה! ואם לרבות תינוק פחות מבן חודש שניתן לנדור את דמיו, גם זה כתוב במפורש במשנה לקמן! ואם לרבות גוי שניתן לנדור את דמיו, גם זה כתוב לקמן!

תירוץ: **לעולם לאתויי פחות מבן חודש, ותני והדר מפרש:** באמת המשנה באה לרבות שניתן לנדור את דמיו של תינוק פחות מבן חודש. והמשנה כאן כתבה את זה ברמז, ובמשנה לקמן היא פירשה את הדבר.

*

אגב, ממשיכה הגמרא ומביאה מקרים נוספים שהמשנה אומרת 'הכל', ומבארת מה באה מילה זו לרבות:

שאלה: **'הכל סומכין' לאתויי מאי?** מה באה המשנה הזו לרבות לגבי 'סמיכה' על קרבנות? תשובה: **לאתויי יורש, ודלא כרבי יהודה.** שאלה: **'הכל ממירין' לאתויי מאי?** מה באה המשנה הזו לרבות לגבי עשיית תמורה (= אסור להמיר בהמת קרבן בבהמת חולין. ואם עבר והמיר, ההמרה לא חלה, ובכל אופן בהמת התמורה

מתקדשת באותה קדושה של הקרבן). תשובה: **לאתויי יורש, ודלא כרבי יהודה.**

והגמרא מבארת –

דתניא יורש סומך יורש מימר: בן שירש קרבן שהפריש אביו ומת, מביאו לבית המקדש להקרבה. לדעת רבנן הוא גם עושה עליו סמיכה. וכן יש לו כח לעשות ממנה תמורה. דהיינו שאם יעבור ויעשה תמורה, בהמת החולין תתקדש. (החידוש כאן שלמרות שאי אפשר לעשות תמורה בקרבן של אחרים, היורש נחשב כבעל הבהמה). לדעת ר' יהודה יורש אינו סומך ואינו ממיר.

מאי טעמא דר' יהודה? וכו': רבי יהודה לומד מ"**קורבנו**" הנאמר בסמיכה בקרבן שלמים, למעט שדוקא בקרבנו יש דין סמיכה ולא בקרבן שירש מאביו. ובנוסף, רבי יהודה לומד 'תחלת הקדש' מ'סוף הקדש'. כלומר את דין 'תמורה' שהוא תחילת ההקדשה של בהמת התמורה, מדין 'סמיכה' הנעשית בסוף שלב ההקדשה (שהרי הסמיכה נעשית לפני שחיטת הבהמה). ואם כן אנו לומדים תמורה מסמיכה, כמו שב'סוף הקדש' יורש אינו סומך בקרבן אביו, כך גם ב'תחילת הקדש' יורש אינו ממיר את קרבן אביו.

ורבנן – המר ימיר וכו': אבל רבנן לומדים מריבוי הלשון בתמורה "**המר ימיר**" לרבות את היורש שממיר בקרבן אביו. ובנוסף רבנן לומדים 'סוף הקדש' מ'תחילת הקדש', דהיינו לומדים סמיכה מתמורה, כמו שבתמורה שהיא בתחילת הקדש יורש ממיר, אף בסמיכה שהיא בסוף הקדש יורש סומך.

שאלה: **ורבנן האי 'קרבנו' מאי עבדי ליה?** מה הם דורשים מהמילה 'קורבנו'? והרי הם לא דורשים כמו רבי יהודה למעט קרבן אביו! תשובה: **מיבעי ליה 'קרבנו' ולא קרבן עובד כוכבים, 'קרבנו' ולא קרבן חבירו, 'קרבנו' לרבות כל בעלי חובתין לסמיכה:** בפרשת קרבן שלמים נאמר שלוש פעמים "**קורבנו**" לגבי סמיכה על הקרבן. א. למעט שאין עושים סמיכה בשביל גוי. ב. שאין עושים סמיכה בשביל ישראל אחר. ג. שכל השותפים בקרבן צריכים לסמוך עליו (ולכן אם חמשה אנשים הביאו קרבן בשותפות כולם צריכים לסמוך עליו).

ורבי יהודה: אבל רבי יהודה שצריך "**קורבנו**" אחד למעט סמיכה על קרבן אביו, מהיכן הוא ילמד את שלושת הדינים הללו, והרי נשארו לו רק שני "קורבנו"?

והתשובה – שהוא לא סובר את הדין השלישי שכל בעלי הקרבן צריכים לסמוך על הקרבן (אלא אחד מהם סומך בשביל כל השותפים).

ואי נמי: וגם אם נאמר שהוא כן סובר את הדין השלישי, אבל הוא סובר שאת הדין הראשון והשני אפשר ללמוד מ"קורבנו" אחד. דהיינו את הדין שאי אפשר לסמוך בשביל גוי, ואת הדין שחבירו לא סומך בשבילו, לומדים מאותו מקום, שאי אפשר לסמוך בשביל אחרים בין גוי ובין ישראל. ואם כן נשארו לו שני "קורבנו" מיותרים, אחד לקרבנו ולא קרבן אביו, והשני לרבות את כל השותפים בקרבן לסמיכה.

שאלה: **ורבי יהודה האי המר ימיר מאי עביד ליה?** והרי הוא סובר שאין תמורה בקרבן אביו, ואם כן מה מרבים מ"המר ימיר"? תשובה: **מיבעי ליה לרבות את האשה. דתניא וכו'**: בגלל שכל הפרשה של תמורה נאמרה בלשון זכר, מניין אנו יודעים לרבות גם את האשה (שאם עשתה תמורה בקרבן שלה, התמורה חלה והיא מקבלת מלקות)? על כך תלמוד לומר "**המר ימיר**" לרבות אותה.

ורבנן – מ'ואם': אבל רבנן שמרבים מ"המר ימיר" קרבן אביו, מניין הם מרבים אשה לתמורה? והתשובה – מהאות ו' של "**ואם המר ימיר**".

ור' יהודה – 'ואם' לא דריש: אבל רבי יהודה לא דורש את האות ו'.

הגמרא ממשיכה לבאר מקומות נוספים שנאמר בהם 'הכל':

שאלה: **'הכל חייבין בסוכה' לאיתויי מאי?** תשובה: **לאיתויי קטן שאינו צריך לאמו. דתנן קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה**: כלומר שהוא מתעורר בלילה ואינו קורא 'אמא'.

שאלה: **'הכל חייבין בלולב' לאיתויי מאי?** תשובה: **לאיתויי קטן היודע לנענע. דתנן קטן היודע לנענע חייב בלולב.**

שאלה: **'הכל חייבין בציצית' לאיתויי מאי?** תשובה: **לאיתויי קטן היודע להתעטף. דתניא קטן היודע להתעטף חייב בציצית.**

שאלה: **'הכל חייבין בתפילין' לאיתויי מאי?** תשובה: **לאיתויי קטן היודע לשמור תפלין. דתניא קטן היודע לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין**: קטן היודע לשמור על התפילין בטהרה (כגון שלא להפיח בהם), אביו קונה לו תפילין.

הגמרא ממשיכה:

שאלה: **'הכל חייבין בראייה' לאיתויי מאי?** ראייה = מצוות עלייה לרגל לבית המקדש בשלושת הרגלים (העולים לרגל חייבים להביא 'עולת ראייה'). תשובה: **לאיתויי מי שחציו עבד וחציו בן חורין**: עבד שהיה שייך לשני אנשים בשותפות, ואחד מהם שחרר אותו, הוא נעשה חצי עבד וחצי בן חורין. המשנה באה לרבות שאף הוא חייב בראייה בגלל החצי בן חורין שבו (אבל עבד גמור פטור).

קושיא: **ולרבינא דאמר**: לדעת רבינא מי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור מן הראייה (כי הוא לומד את דברי המשנה בחגיגה שם ש'עבדים שאינם משוחררים' פטורים מראייה, גם על מי שחצי עבד חצי בן חורין). ואם כן מה באה המשנה לרבות באומרה 'הכל חייבים בראיה'? והתשובה – לרבות אדם שביום הראשון של החג הוא היה חיגר ופטור מן הראייה, והתרפא ביום השני של החג. המשנה באה לרבות שאף הוא חייב בראייה.

קושיא: **הניחא למאן דאמר כולן תשלומין זה לזה, אלא למ"ד כולן תשלומין לראשון לאיתויי מאי?** מי שלא הקריב את הקרבן ביום הראשון של החג, יש לו 'תשלומין' כלומר יכול להקריבם בשאר ימי החג. ונחלקו בזה האמוראים, יש מי שסובר שכל הימים הם תשלומין זה לזה, ויש מי שסובר שכל הימים הם התשלומין של היום הראשון.

הנפק"מ בין השיטות היא מה הדין במי שהיה חיגר ביום הראשון והתרפא ביום השני. למאן דאמר שכל הימים הם תשלומין זה לזה, אם כן בכל יום ויום יש עליו חובה ולהביא, ולכן אף החיגר הזה שהיה פטור ביום הראשון חייב להביא בשאר הימים. אבל למאן דאמר שכל הימים הם התשלומין של היום הראשון, הוא פטור. כי רק מי שהיה חייב ביום הראשון ולא הביא, יש לו תשלומין בשאר הימים. אבל החיגר הזה שהיה פטור ביום הראשון, שוב אין לו תשלומין. ואם כן למ"ד הזה קשה, מה המשנה באה לרבות?

תירוץ: **לאיתויי סומא באחת מעיניו**: לרבות סומא (= עיוור) בעין אחת שחייב בראייה. וזה שלא כמו התנא בברייתא שלהלן.

דתניא יוחנן בן דהבאי אומר משום רבי יהודה: נאמר בתורה "שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדֹן ה'", הכתיב הוא "יִרָאֶה" כלומר שהעולה לרגל בא לראות את השכינה, והקרי הוא "יֵרָאֶה" כלומר שהקב"ה יראה אותו. הקיש הכתוב את ראייתך לראייתו של הקב"ה. כשם שהקב"ה רואה אותך כביכול בשתי עיניו דהיינו בראייה שלמה, אף ראייתך את השכינה צריכה להיות בשתי עיניך, ולכן סומא בעין אחת פטור.

כדרך שבא לראות כך בא ליראות: 'לראות' = שהקב"ה בא לראות את האדם. 'ליראות' = ראיית הקב"ה על ידי האדם, כלומר שהאדם רואה את הקב"ה.

תירוץ נוסף: **ואיבעית אימא:** לעולם כפי שתירצנו בהתחלה, ש'הכל' בא לרבות מי שחציו עבד וחציו בן חורין שחייב בראייה. ומה שהקשינו שלדעת רבינא מי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור, אין זה קשה. לפי שהמשנה הפוטרת מראייה 'עבדים שאינם משוחררים' (שכאמור לדעת רבינא זה כולל את מי שחציו עבד וחציו בן חורין), היא 'משנה ראשונה' = כלומר זו דעת ב"ה לפני שחזרו להורות כב"ש. אבל למשנה אחרונה = כלומר אחר שהם הודו לב"ש שמי שחציו עבד וחציו בן חורין כופים את רבו לשחררו, הרי שהוא נחשב כבר למשוחרר וחייב בראייה.

[נמצא שתחילת המשנה בחגיגה 'הכל חייבים בראייה' נשנית לאחר שב"ה הודו לב"ש, ו'הכל' בא לרבות מי שחציו עבד וחציו בן חורין שחייב בראייה. והסיפא של המשנה שם הפוטרת 'עבדים שאינם משוחררים', נשנית לפני שב"ה הודו לב"ש, שאז הם סברו שהוא פטור. ואף לאחר שב"ה הודו לב"ש, 'משנה שנשנית לא זזה ממקומה', כלומר שלא מחקו את המילים 'ועבדים שאינם משוחררים'].

דתנן מי שחציו עבד וחציו בן חורין: זוהי משנה במסכת גיטין המביאה את דעת ב"ה כבתחילה ואומרת שהם חזרו בהם.

לדעת בית הלל משאירים אותו במצב זה, אמנם הוא צריך לעבוד את רבו בחצי מימי השבוע בגלל החצי עבד שבו. אבל לדעת בית שמאי כופים את רבו לשחררו משום שהוא אינו יכול להתחתן עם שפחה בגלל החצי בן חורין שלו שאסורה לו, וגם אינו יכול להתחתן עם בת חורין בגלל החצי עבד שלו (האיסור הוא מהפסוק "לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל" דהיינו אדם שהוא מופקר ומוכן לזנות. עבד ושפחה אין בהם קידושין וכל בעילותיהם בעילת זנות).

אמנם העבד כותב לרבו שטר חוב על חצי מהשווי של עצמו שמפסיד רבו בשחרורו. וחזרו בית הלל להורות כדברי ב"ש.

הגמרא ממשיכה:

שאלה: **'הכל חייבין בתקיעת שופר' לאיתויי מאי?** תשובה: **לאיתויי קטן שהגיע לחינוך. דתנן אין מעכבין את הקטן מלתקוע ביו"ט.**

שאלה: **'הכל חייבין במקרא מגילה', 'הכל כשרין לקרות את המגילה' לאיתויי מאי?** תשובה: **לאתויי נשים. וכדרבי יהושע בן לוי, דאמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס:** ולכן הן גם מוציאות אחרים ידי חובה בקריאתן.